

BAYER JUDIT

A mobilinternet szabályozása a gyermekek védelmében Japán és az Európai Unió példáján¹

Európában 2009-ben terjedt el a mobiltelefonon korlátozás nélkül böngészhető internet. Habár voltak előfutárai, azok a mobilszolgáltatók által nyújtott tartalomra szorítottak, illetve kimerültek a nem széles körben népszerű WAP szolgáltatásban.

Japánban 1999 óta jelen van a mobilinternet, és más fejlődési irányt jár be, mint Európában. Ennek megfelelően a szabályozási igény is korábban jelentkezett. A japán társadalomban rendkívül magas mobilinternet-penetráció miatt rendkívül jól megfigyelhetők eme új technológia használati szokásai és annak következményei. A japán használati szokásokból és a rájuk adott szabályozói válaszokból azonban nem lehet egy az egyben következtetést levonni a magyar szokásokra és szabályozói igényekre, mivel jelentősek a kulturális különbségek, illetve igen eltérők a társadalmi hagyományok.

Jelen tanulmány a mobilinternet és a PC-n hozzáférhető internet közötti különbségeket, és a belőlük fakadó szabályozási igényeket kívánja bemutatni. Demonstálja továbbá a japán szabályozási folyamat menetét és eredményét, valamint az európai szabályozási folyamat állását.

A mobilinternet sajátosságai a felhasználók szempontjából

Köztudott, hogy az internet olyan kommunikációs felület, amely szinte bármilyen más, korábban ismert kommunikációs módszert képes megjeleníteni. Így alkalmas lehet szöveg olvasására, küldésére, telefonálásra, rádióhallgatásra, tévénézésre – a lehetőségek kimeríthetetlenek. Természetesen legfőbb vonzerejét – különösen a fiatalok számára – a speciálisan internetre kifejlesztett applikációk jelentik, mint a közösségi oldalak, játékok, letölthető videók, zenék.

¹ A tanulmány alapjául szolgáló, 2009 áprilisában és májusában folytatott kutatást a Japán Alapítvány támogatta. Köszönetemet fejezem ki Izumi Aizunak felbecsülhetetlen segítségéért, amely lehetővé tette hogy találkozzam a kulcsszereplőkkel, és betekintést engedett a japán közpolitikai viszonyokba, továbbá Masao Horibe professzornak bölcs meglátásaiért, valamint Shumpei Kumonnak, amiért kutatóintézete befogadta kutatási tervemet.

BAYER JUDIT

Az internet mobiltelefonon történő használata sokak szemében elsősre értelmetlennek tűnhet, hiszen a mobiltelefon képernyője apró, közelről kell nézni, ezért más felhasználói élményt nyújt, mint a hagyományos, nagyképernyős számítógépes böngészés. A mobiltelefonnak azonban van egy fantasztikus többlettulajdonsága a számítógéphez képest: mindig kéznél van, és rendkívül személyes tárgyként sokkal diszkrétebb a használata. Könnyebb kontrollálni, hogy más ne láthassa a képernyőt, ne férjen hozzá a használat szüneteiben sem. Ezenkívül „fél kézzel” is használható, menet közben, vagy néhány perc várakozás alatt. Ha csak egyetlen információra van szüksége a felhasználónak, akár otthon is gyorsabban előkeresheti internetes mobilja segítségével, mint ha bekapcsolja a számítógépet, hiszen mire az operációs rendszer használhatóvá válna, addigra a mobilon már meg is találta az információt.

A mobilinternet megjelenése Japánban és az EU-ban

1999. február 22-én Japán legnagyobb mobilszolgáltatója, a valaha monopolhelyzetben lévő NTT-csoporthoz tartozó DoCoMo elindította *i-mode* szolgáltatását, amely akkoriban példa nélküli kommunikációs lehetőséget nyitott felhasználói előtt, és futótűzszerűen terjedt el a japán felhasználók körében. A siker egyik kulcsaként az üzleti modell kiöltőjét, Takeshi Natsunót emlegetik, aki felismerte a mobilinternetben rejlő lehetőséget. Ellentétben az európai WAP modelljével, a DoCoMo az internethez a lehető legközelebb álló technológián nyugvó lehetőségeit fejlesztett ki, ezzel gyakorlatilag bármely weboldal megtekinthető volt.² Induláskor a tarifarendszer jelentős előnyben részesítette a DoCoMo hivatalos oldalait, amelyen a szolgáltató saját tartalmait és szerződéses tartalmakat is hozzáférhetővé tett, hogy a nyílt internet is szabadon elérhető volt. A szerződött tartalmak már ekkor is jelentősen más üzleti modellben jöttek létre, mint az EU-ban: a szolgáltató mindössze kilenc százalék jutalékot kért a tartalomszolgáltatótól, míg az EU ötven-hetven százalékot. A rendkívüli különbségnek technikai oka van: míg Japánban az adatforgalom és a tartalomért fizetendő díj elválasztható volt, Európában nem, ezért az európai szolgáltatók jutaléka a forgalmi díjat is tartalmazta (erről bővebben később lesz szó).

Natsuno bevallozott arra számított az új technológia tervezésekor, hogy a nyílt internet lehetősége vonzó lesz a felhasználóknak. És mivel a többi új technológiánál (például a francia Minitel, illetve maga az internet)³ is megfigyelhető egy bizonyos tartalom népszerűségének gyors növekedése, ő is a pornográfia vonzerejére

² Az alkalmazott HTML standard csak árnyalatnyit különbözik az HTML formátumtól, bármely weboldalhoz könnyen hozzáadható.

³ Bayer Judit: A háló szabadsága. Új Mandátum Kiadó–Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2005, 17. o.

számított mint megbízható hűzóágazatra, amelyre bátran lehet alapozni a technológia elterjedését. Számítása bevált. Míg az első évben a látogatott oldalak hatvan százalékban a hivatalos és negyven százalékban a nyílt web oldalai közül kerültek ki, a második évben ez az arány megfordult, a harmadik évben pedig húsz–nyolcvan százalékra változott, és ezen a szinten is maradt. A jelentős újítás a keresőlap elérhetővé tétele volt, amelynek révén nem csupán ismert URL-címeket lehetett behívni, hanem lehetővé vált kulcsszavak által keresni, böngészni is.

Néhány hónappal a DoCoMo után a többi szolgáltató is megindította internetszolgáltatását: a KDDI EZweb néven, a többi kisebb szolgáltató pedig más-más néven és technikai alapon. Két éven belül a DoCoMo előfizetőinek többsége előfizetőjévé vált az *i-mode*-nak⁴. 2008-ban Japán lakossága 83 százalékának volt mobiltelefonja (ez kevesebb, mint a magyarországi 110 százalék)⁵, de ennek kilencven százaléka mobilinternet-használó volt. 2009-ben 75 százalékuk használja az internetet egyáltalán, közülük 91 százalék számítógépen és 82 százalék mobilon keresztül. A felhasználók 68 százaléka használja mindkét platformot, 16 százalékuk csak számítógépen szörföl, míg nyolc százalék csak mobilon – utóbbi adat azonban a másik rovására növekszik⁶.

A japán piaci viszonyokat erősen befolyásolja a telekommunikációs ágazat sajátos működése⁷. Először is, Japán olyan platformot alkalmazott a mobiltelefon-szolgáltatásra, amelyet más állam nem (PDC). Tehát a 3G rendszer előtti nem japán mobiltelefonok nem működnek a szigetországban, és az ottani piacra gyártott telefonok sem működnek külföldön.⁸ A szolgáltatók szoros együttműködésben dolgoznak a mobiltelefonkészülék-gyártókkal, és kizárólagos megrendeléseket kötnek velük. DoCoMo „megörökölte” az állami telekommunikációs vállalat kutatási és fejlesztési laborját, ez elősegítette piacvezető szerepének megőrzését. E labor dolgozza ki a készülékek legújabb specifikációit, amelyeket továbbít a gyártóknak, és előre ki is fizeti a legyártandó telefonokat⁹. A DoCoMo közeli cégeknek korábban adja a megrendeléseket, cserébe elvárja, hogy más szolgáltatónak ne szállítson

4 Lawrence Cheung: A perspective on the mobile markets in Japan and Korea. Hong Kong Productivity Council, 2004, p. 6.

5 <http://mobileactive.org/>

6 Ministry of Internal Affairs and Communication (MIC): Disclosure of Quarterly Data concerning Competition Review in the Telecommunications Business Field. Third quarter of FY2008. 25 March 2009, p. 1.

7 Bővebben: Izumi Aizu – Bayer Judit: The state of play in Japanese telecommunication competition. Beyond Network Neutrality. Telecommunications Journal of Australia, vol. 59., July 2009

8 A 3G rendszert azonban a DoCoMo már 2001-ben bevezette, 2002-ben pedig a KDDI. Kenji Kushida: The Japanese Wireless Telecommunications Industry: innovation, organizational structures, and government policy. Stanford Journal of East Asian Affairs, Spring 2002, p. 62.

9 Lawrence Cheung: i. m. 4. o. A gyártóknak nincsenek innovációs kapacitásai vagy pénzügyi tartalékaik, amelyek lehetővé tennék, hogy külföldi piacra is termeljenek (kivéve a Sonyt).

készülékeket mindaddig, amíg a DoCoMo nem telítette velük saját piacát¹⁰. Eredetileg a készülékeket úgy gyártották, hogy a SIM kártya a hardver integráns része volt, gyakorlatilag lehetetlen volt kártyafüggetleníteni őket. A 3G készülékeknek van ugyan SIM kártyájuk, de ezek függetlenítésére sincsen jogi lehetőség.

Mindebből látható, hogy a piacot kartellek uralják, ahol a szolgáltatóknak – különösen a DoCoMónak – nem kell különösebb kockázattól tartaniuk. A megrendelt készülékek száz százalékban megfelelnek a terjeszteni kívánt szolgáltatásnak, mindeközben nem fenyeget az a veszély, hogy egy versenytárs jobb készüléket gyárt vagy jobb szolgáltatással áll elő.

Hasonló okokból Japánban a mobilszolgáltatások 99 százaléka előfizetéses, a nagyobb szolgáltatók egyáltalán nem kínálnak feltöltőkártyás telefonokat. Mivel a telefonokban nem lehet cserélni a SIM-et, családon belül is csak akkor van lehetőség személyek közötti telefoncserére, ha kérelmezik a szolgáltatónál. Személyes beszélgetéséből úgy tűnt azonban, hogy ez egyáltalán nem szokás, mivel a kartell következtében a telefonokat erősen támogatva, gyakorlatilag ingyen adják a fogyasztóknak. Így aki akart, akár félévente válthatott készüléket.¹¹ A gyakori készülékváltás ugyancsak a legújabb technológiák és szolgáltatások igénybevételére ösztönzi a fogyasztókat.¹² A szolgáltató az olcsón adott drága készülékek árát a technológiai adottságokat kihasználó, modernbb használatból adódó magabb adatforgalom révén kompenzálja.¹³

Az átalánydíjas adatforgalom bevezetésében a DoCoMo versenytársa, a KDDI járt az élen 2003 őszén, és a DoCoMo követte 2004 tavaszán. Már 16 dollárért (kb. 2560 forint) lehet egy kisebb csomagra előfizetni, ennek a duplájáért pedig korlátlan adatforgalom jár. Az átalánydíjas előfizetők száma gyors növekedésnek indult, és jelentős szerepet játszott a szolgáltatás általánossá válásában¹⁴.

10 Kenji Kushida: The Politics of Restructuring NTT. Historically Rooted Trajectories from the Actors, Institutions and Interests. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, vol. 5., no. 2., 2005, pp. 29–36., 12.

11 Ez a gyakorlat változott meg 2008-ban, amikor a kommunikációs minisztérium szabályt alkotott a teljes támogatásának tilalmáról. A gazdasági válság (és az egyidejűleg megemelt készülékek) hatására azonban nagymértékben visszaestek a készülékeladások. Ezt a csökkenést Taniwaki Slumpnak is nevezték, a minisztérium vezető beosztású alkalmazójáról, akinek a változás tulajdonítható volt.

12 A kommunikációs minisztérium egyik munkacsoportja (Panel on Mobile Business) 2007-ben tárgyalta a SIM kártyakötöttség kérdését, a szolgáltatók nyomására azonban úgy döntöttek, hogy 2010-ig elhalasztják a kérdést, amikor az (immár globálisan kompatibilis) 3.9G és 4G standard megjelenésével várhatóan a világpiac is megnyílik a japán gyártók előtt.

13 Ennek ellentmond Philip Sugai egyik tanulmánya, amelynek következtetése, hogy a készülékcserre nem változtat a felhasználói szokásokon, még akkor sem, ha az új készülékben új funkciók is vannak. Philip Sugai: Exploring the impact of handset upgrades on mobile content and service usage. *International Journal of Mobile Communications*, vol. 5., no. 3., 2007, pp. 281–299.

14 Christopher Billich: 21st Century Mobile Marketing. Global Insights into the World's Most Advanced Mobile Society. Japan. Infinita Inc., 11 April 11 2008, p. 14.

Az európai piacon mindez másként van, ezért másként alakult a mobilinternet története is. A szolgáltatók jelentős mértékben támaszkodtak az sms- és mms-adatforgalomra, erre építették az első tartalomszolgáltatási funkciókat is. Ezek azonban nem váltak igazán népszerűvé, részben a magas árak, részben a sekélyes tartalom miatt. Az 1999-ben megjelenő WAP-ban csalódtak a felhasználók. Az adatforgalmazásra épülő számlázás miatt nem vált lehetségessé, hogy a felhasználó közvetlenül a tartalomszolgáltatónak fizessen, a mobilszolgáltatók pedig nem kínáltak eléggé vonzó feltételeket a tartalomszolgáltatóknak, így a mobilinternetezőknak nem készültek érdekes, színes alkalmazások.¹⁵ Legfeljebb a csengőhangok, hírek letöltése vált népszerűvé. Mivel azonban a böngészés nagyon lassú volt, és a várakozási idő is a felhasználó pénztárcáját apasztotta, ezért sokan csak egyszer próbálták ki¹⁶.

Számos találgatás látott napvilágot arról, hogy a WAP és egyébként a korai mobilinternet miért nem vált népszerűvé az unióban. Ahonen szerint az árazás volt az oka, amelyet a mobilszolgáltatók „önző” bevételmegosztási attitűdjével magyaráz¹⁷. Mások az okok között említik a piac 2000 utáni állapotát is: Japánban szépségsverseny-módszerrel, ingyen adták a 3G frekvenciák engedélyeit, összekötve ezt a kis cégek piaci konszolidációjával és az NTT erőfölényének csökkentésével. Így néhány tőkeerős, versengő szereplő jelenlétében a piac alkalmasabbá vált az újítások bevezetésére. Ezzel szemben Európában nagy pénzért, aukció keretében keltek el a 3G frekvenciák egy olyan korszakban, amikor azok használata még korai volt. Valójában a szolgáltatók nem tartottak rájuk igényt, és még hosszú évekig nem tudtak profitálni belőlük, de senki nem merete a kimaradást kockáztatni. Így a mobilinternet fejlesztése szempontjából legfontosabb 2000-es években az európai piac kiszigerelt, tőkehiányos állapotban volt (Svédország és Finnország kivételével)¹⁸. A fejlődés irányait az is mutatja, hogy a 4G technológiát elsőként csak Japán, Svédország, Norvégia, Kanada és az Egyesült Államok vezeti be 2010-ben. A többi ország csak 2011-re vagy későbbre tervezi¹⁹.

Az okok között még megemlíthető az a jelenség is, hogy az európai piacon jellemző, hogy a készülégyártók minden elképzelhető alkalmazást beletesznek az új készülékekbe, pusztán azért, mert lehetséges, ezeket azonban a szolgáltatók

15 Takeshi Natsuno véleménye. Személyes beszélgetés, 2009. április 17. Ez Christopher Billich (Infinita Research & Strategy) véleménye is. Személyes beszélgetés, 2009. március 31.

16 Tomi T. Ahonen – Timo Kasper – Sara Melkko: 3G marketing: communities and strategic partnerships. Wiley & Sons, 2004, p. 6.

17 Uo.

18 Howard Rheingold: Smartmobs. Perseus Publishing, 2002, p. 7.

19 EU invests a fresh € 18 million in future ultra high-speed mobile internet. Europa Press Releases, 18 Aug 2009, p. 3.

nem reklámozzák olyan hatékonysággal, hogy a fogyasztók használni is kezdenék őket²⁰. (Ellentétben a japán szolgáltatókkal, amelyek a telefonyártást igazítják a nyújtani kívánt szolgáltatásokhoz.) Ugyancsak jellemzően más a marketingkampány a két kultúrában: az európai mobilinternet-reklámok tipikusan a technológia csodájára összpontosítanak, és kevés információt nyújtanak a tényleges használati lehetőségekről, ezzel szemben a japánok egyértelműen a fiatal korosztályt célozták meg csillogó, színes játékok és szórakoztató programok kínálatával. Mindazonáltal a technológia aligha hibáztatható, mert a DoCoMo *i-mode*-jét utánozó KDDI mobilinternet a WAP technológián alapult, és Koreában is sikeressé vált²¹.

Ezeknek a körülményeknek tulajdonítható, hogy az EU-ban „mobilinterneten” évéig a számítógéphez csatlakoztatható, mobiltechnológián alapuló (SIM kártyás) hozzáférési pontot értették, amely megoldotta a szolgáltatók számlázási-technikai problémáit (mivel a telefonforgalmat és az internetforgalmat két külön SIM-en bonyolították le). Ez a technológia 2007–2008-ban rendkívül divatosá vált, és több mint tízszeres növekedést produkált²². Csak a különböző adatforgalmak szétválasztására alkalmas technológia megjelenése után vált lehetségessé és jelent meg a mobiltelefonon alapuló mobilinternet, ezen már a teljes internetet értik, nem pusztán a szolgáltató által vagy az általa szerződtelett tartalomszolgáltató által nyújtott tartalmakat.

A felhasználók költségérzékenysége is jelentősen eltér a japánokétól. Egyrészt, az EU-ban a telefonok többsége feltöltőkártyás, Magyarországon 61 százalék²³, Spanyolországban ez az arány meghaladja a kilencven százalékot. Ráadásul jellemzően éppen a fiatalok birtokolnak ilyen telefonokat, mert ily módon könnyebb kordában tartani a használati díjakat. Mivel feltöltőkártyával csak kisebb támogatással lehet készüléket vásárolni, ezért a fiatalok nem a legdrágább készülékeket használják – ezeket inkább vezető állású, középkorú férfiak birtokolják, ők azonban ritkán használják másra, mint beszélgetésre.

Társadalmi sajátosságok

Japánban a technológiai és piaci körülmények mellett társadalmi és kulturális adottságok is elősegíthették, hogy a mobilinternet még a PC-n használt internetnél is

20 Kai A. Olsen: *The Internet, the Web, and eBusiness: formalizing applications for the real world*. Oxford, 2005, p. 149.

21 Tomi T. Ahonen – Timo Kasper – Sara Melkko: i. m. 6. o.

22 David Chambers: *Femtocell Primer*. Lulu Self-Publishing, 2008, p. 136.; Usage grew ten fold from one million people in 2006 to nine million in 2008. Newslog, www.itu.int

23 Távközlés, internet, kábeltelevízió, 2008. Statisztikai Tükör, 2009. szeptember 10., 2. o.

népszerűbb lett. Például a PC-ellátottság meglepő módon nem annyira magas Japánban, mint más fejlett országokban. Különösen iskolákban marad az európai átlag alatt, ez részben a japán társadalom tradicionális értékrendjével magyarázható. Másrészt a japán betűkészlet igen sajátos: háromféle jelrendszerből áll (*hiragana*, *katakana* és a kínai eredetű *kandzsi*), amelyek a latin betűkre optimalizált billentyűzeten speciális billentyűkombinációk segítségével hívhatók elő. A mobiltelefon tíz billentyűje egyesek szerint egyszerűbb kezelést tesz lehetővé, mivel egy billentyű lenyomása megjeleníti a lehetséges opciókat, és a billentyű többszöri nyomkodásával lehet a kívánt jelet előhívni (akárcsak a magyar ékezetes betűket). A szavakat, szótagokat jelölő jelek révén a mobiltelefon relatíve kisebb képernyőjén jóval több tartalom jeleníthető meg, mint a betűírással, hiszen így egy sorba egy egész mondat kiférhet. Így a kis képernyőn megjelenő üzenetek, weboldalak több információt hordoznak, vizuálisan könnyebben befogadhatók, mint a betűírással működő nyelveken.

Megemlíthetjük még a privát térnek a szigetországra jellemző rendkívüli és legendás szűkösségét is, ez kedvező környezetet teremt a mobilinternet használatának, minden más szórakozási eszközzel, valamint az PC-internet használatával szemben. A japán háztartásban nem alapadottság, hogy mindenkinek külön szobája és külön számítógépe legyen. A zsúfolt tömegközlekedési eszközökön (amelyeken a nagyvárosi japán több mint egy órát utazik munkába, és ugyanannyit vissza) a mobiltelefon a virtuális magánszféra megteremtésének egyik eszköze, az alvás vagy olvasás mellett²⁴.

Természetesen ezek az indokok önmagukban semmiképp, de talán még összességükben sem indokolnák a mobilinternet fokozott elterjedését Japánban. Ehhez speciális technológiai, telekommunikációs piaci környezetre volt szükség, és egy olyan invenciózus és kockázatvállaló emberre, mint Takeshi Natsuno.

A mobilinternet japán sikerét mutatja, hogy már 2003-ban az internet-előfizetések nyolcvan százaléka mobilon keresztül történt, annak ellenére, hogy már korábban is Japán büszkélkedhetett a világ leggyorsabb és legolcsóbb DSL hálózatával²⁵. Ezzel szemben az EU-ban még 2008-ban is csak az internethasználók 29 százaléka böngész rendszeresen mobil-hozzáféréseken – és ez a szám magában foglalja az számítógépen keresztül használt USB-mobilinternetet is. Az európai statisztikákon ráadásul rendkívül nehéz eligazodni, mivel nincsenek következetes elnevezések az USB-mobilkapcsolatra, a mobiltelefon modemkénti használatára, illetve a csak jóval később megjelenő, ténylegesen mobiltelefonon lebonyolított internethasználatra. Utóbbit ezért szívesen nevezném „internetmobil”-nak, a

²⁴ Ken Yasumoto-Nicolson: Trains are the Japanese's second bedroom. What Japan Thinks, 7 Dec 2005, p. 1. <http://whatjapanthinks.com/2005/12/07/trains-are-the-japaneses-second-bedroom/>

²⁵ Kenji Kushida [2005]: i. m. 29–36., 3. o.

megszokott, de kétértelmű mobilinternet helyett. E legújabb technológiára szűkítve a mutatókat, az internetmobilizás tehát mindössze négy százalék körül járt az EU-ban 2009-ig²⁶, amikor masszív növekedésnek indult. Magyarországon is négy százalék volt a használati arány 2009 januárjában, ez azonban augusztusra öt és fél százalékra nőtt²⁷. A Forrester Research előrejelzése szerint 2008-ban Nyugat-Európa lakosságának 13 százaléka használt mobilinternetet, 2009-ben 18 százalék, és 2014-re az arány 39 százalékra növekszik²⁸.

A mobilinternet sajátosságai a szabályozó szempontjából

A mobilon keresztül történő internethasználat igen lényeges pontokban különbözik a számítógépen keresztüli internet-hozzáféréstől, ez pedig a szabályozás elvei szempontjából nem mellékes.

A mobiltelefon személyes tárgy, amelynek kizárólagosságát illik tiszteletben tartani. Általában nem csupán az eszközt, de az előfizetést is csak egyetlen személy használja, akinek a személyazonossága ismert, tehát az is tudható, hogy milyen korú.²⁹ Ez a legnagyobb különbség a számítógépes internet-hozzáféréshez képest, hiszen az internetszolgáltatást leggyakrabban egyidejűleg több személy veszi igénybe. Háztartásokban és vállalatoknál is több személy osztozik egyazon internet-előfizetésen, és gyakran egy gépen is. Még úgy is, hogy napjainkban emelkedik az egyszemélyes háztartások és a csak egy ember által használt számítógépek száma (különösen a hordozható notebookok révén), nagy eséllyel használják az internetet internetkávézókban vagy egyéb nyilvános helyen. A hordozható számítógépek esetében gyakrabban kapcsolódnak ad hoc jelleggel valamely idegen wifihálózathoz, ez pedig ismét megnehezíti a szolgáltató általi ellenőrzést. De a szolgáltató általi szűrés egyébként sem volt komolyan tárgyalt opció az internet-tartalom szabályozása esetében, a tartalom oldali szűrés ellen pedig fontos érv, hogy nem lehetséges egyszerű és olcsó módon megtudni, milyen korú felhasználó veszi igénybe a szolgáltatást³⁰. Ez a probléma a mobiltelefon esetében gyakorlatilag kiküszöbölődik. A kiskorúak különösen gyakran használnak iskolai, könyvtári

26 David Wisely: IP for 4G. Wiley, London, 2009, p. 260.

27 Over Half-a-Million Mobile Internet Users in Hungary. Newslog, 11 March 2009 <http://www.itu.int/ITU-D/ict/newslog/default,date,2009-03-11.aspx>; Mobilinternet-gyorsjelentés. Nemzeti Hírközlési Hatóság, 2009. július <http://nhh.hu/dokumentum.php?cid=20430>

28 Europe mobile Internet usage to reach 39 percent by 2014. Reuters, 31 Aug 2009 <http://www.reuters.com/article/internetNews/idUSTRE57U11Q20090831>

29 Legálábbis fennáll ennek az elvi lehetősége, még feltöltőkártyás mobil mellett is.

30 Lawrence Lessig: Hogyan szabályozzuk a szöveget az interneten? Fundamentum, 1999/1.

számítógépet, a szüleit, vagy a barátjuk házában lévő, ezért böngészésük nehezebben ellenőrizhető, a korlátok alól könnyebb kibújniuk. A mobiltelefon azonban annyira személyes eszköz, hogy legfeljebb a legközelebbi barátok nézegetik közelről egymás képernyőjét, illetve ha támad is nagyobb csoportosulás például egy osztályteremben, ennek a gyakorisága, határfoka elhanyagolható.

Mindebből az következik, hogy teljes mértékben elkerülhető, hogy felnőttek jogait szükségtelenül korlátozzák azért, hogy a gyermekeket megvédjék a káros tartalomtól. A szűréssel kapcsolatban felhozott legfőbb ellenérv: a szólásszabadsághoz, az információhoz történő hozzáféréshez, illetve az emberi méltósághoz való jog nem lehet akadálya a mobiltartalom-hozzáférés egyéni korlátozásának. Természetesen felvethető, hogy egy ilyen rendelkezés korlátozná a gyermekeknek az említett jogait. Mivel azonban kiskorúakról lenne szó, akik nevében erről a kérdésről szülei döntenek, általános esetben nem állapítható meg aránytalan jogsérelem.

Mint minden új technológiát, a mobilinternetet is nagyobb arányban használják a fiatalok, mint az idősebbek. Ezért újra felvetődik az az immár ismert jelenség, hogy a szülő még nem is ismeri az új alkalmazást, amikor a gyermeke már túl van ama tartalmak megismerésén is, amelyektől a szülő óva intené. A korlátozáspártiak levonhatják azt a következtetést, hogy nem szabad a szülői rábeszélésre bízni a gyermek felhasználói szokásainak alakítását, hanem központi (kormányzati vagy önszabályozási) úton kell formálni.

Mivel a mobiltelefon, az említett módon nagyobb diszkréciót nyújt a nagy képernyős alkalmazásoknál, könnyebb elbújni a tiltott, társadalmilag elítélt tartalmakkal, és titokban tartani használatukat. A szülők, nevelők rólátása, így ráhatása is kisebb a gyermekek fogyasztási magatartására. Ennél nem működik az internet könyvtári szűrése ellen felhozott érv, amely szerint elég, ha a könyvtáros megkopogtatja a másokat esetleg zavaró tartalmat szemlélgető személy vállát (*tap on the shoulder method*)³¹. Ugyanabból az okból, amiért technológiailag könnyebben kontrollálható – lévén hogy személyes tárgy –, társadalmi eszközökkel nehezebben.

Mivel menet közben is használható, sokoldalú kommunikációs eszközirol van szó, másfajta veszélyeket is rejt, mint a számítógép. Ilyen például az olyan mobilos társkereső közösségi oldal, amely a helymeghatározó révén beazonosítja, ha a közelben a kritériumoknak megfelelő lehetséges partner tartózkodik. Így a felek azonnal kapcsolatba léphetnek egymással, és találkozhatnak. Gyermekek, fiatalok esetében ez egyértelmű veszélyhelyzetet teremthet, ha egy felnőtt, magát kiskorúnak kiadva próbál közel kerülni egy gyermekhez.³²

31 U. S. v. American Library Association, Inc. 539 U.S. 194. 2003, p. 449.

32 Grace Wong: Modern romance: Get texted when love is near. CNN, 30 Nov 2006,

<http://www.cnn.com/2006/TECH/11/29/mobile.romance/index.html>; Például: <http://www.meetmoi.com>

A mobilinternet használatának keretei és következményei Japánban

2007-ben a 10 és 12 év közötti japán gyermekek 95 százaléka használt internetezésre alkalmas mobiltelefont, sőt már a négy és hat év közöttiek 31 százaléka is használt mobiltelefont, amelyek közül „csak” 27 százalék volt alkalmas internetezésre³³. Az EU-ban ezzel szemben a tízéves korosztály 57 százalékának volt mobiltelefonja (ez a 13 éves korosztályban azonban 87 százalékra emelkedett), és az internet-hozzáférés nem is szerepel a statisztikákban. Nyilvánvaló, hogy a japán gyermekek hamarabb kezdik a mobiltelefon-használatot, és ezzel együtt az internetmobilozást is.

Az egyik érdekes probléma, hogy számos japán gyermek éjszaka is használja a telefonját. Nem kapcsolják ki, hanem éjfél után is küldözgetik egymásnak az e-maileket, így nem alusszák ki magukat, és rosszabbul teljesítenek az iskolában. Mivel a telefont könnyű elrejtteni, és ki-bekapcsolni, a szülők gyakran nincsenek ennek tudatában, ráadásul a gyermek, a szociális kapcsolatainak fenntartása érdekében, mindent elkövet azért, hogy a telefonját magánál tarthassa, és megfelelőhessen a kortársak elvárásainak.

A problémák része az a japán gyermekek körében kialakult szokás, hogy egy e-mailre kb. 15 percen belül illik válaszolni. Egyes tanulmányok szerint ez jelentős stresszel jár, ráadásul megakasztja a gyermeket a tevékenységében³⁴. A 24 órás telefonhasználat a zaklatás problémáját is súlyosbítja. Az iskolai zaklatás közismert Japánban, és némileg különbözik más országok gyermekek között szokásos csúfolódásától³⁵. A japán *idzime* nem kivételes, hanem általános jelenség, nem kisebb és nagyobb diákok között zajlik, hanem kortársak, osztálytársak között, és a szülőket, nevelőket soha nem avatják be, még az áldozatok sem³⁶. Ugyancsak japán sajátosság a tizen- és kora huszonévesek teljes elzárkózása a világtól. Egy- és kétmillió közöttire becsülik a *hikikomori* számát, akik szobájukba zárkózva élnek éveken át, és csak a technológiai eszközök révén kommunikálnak a világgal³⁷.

33 Daisuke Fujikawa: MobilePhone and Children in Japan. Associate Professor, Faculty of Education. Chiba University, 2007, p. 2. www.oecd.org/dataoecd/22/31/41554474.pdf

34 Richard Seyler Ling – Per Egil Pedersen: Mobile communications: re-negotiation of the social sphere. Springer-Verlag, London, 2005, pp. 144–145.

35 Kotaku Ishido – David A. Myers: Japanese society today: perspectives on tradition and change. Central Queensland University Press, 1995

36 Bővebben lásd Ferber Katalin: A felkelő nap árnyéka. Balassi Kiadó, Budapest, 2007, 77–83. o.

37 Miki Y. Ishikida: Japanese Education in the 21st Century. iUniverse, Inc., 2005, p. 130.; Michael Zielenziger: Shutting out the sun: how Japan created its own lost generation, Nan A. Talese Publ., 2006; Ferber Katalin: i. m. 65. o.

Sajátos szociális probléma a gyermekek öngyilkossága Japánban. A japán öngyilkossági arányszám egyébként a magyar mögött áll, ám ezen belül kiemelkedő a gyermekek magas öngyilkossági aránya. Ennek okára meggyőző magyarázat, kutatás nincsen, az okok között azonban megemlíthető, hogy a gyermekeknek hasonló önrendelkezési jogosultságot tulajdonítanak, mint a felnőtteknek, ők a felelősek saját döntéseikért és saját problémáikért is.³⁸ Japán ősi vallása, a sinto, nem tiltja az öngyilkosságot, és ezt általánosan végső kiútként tartják az egyéni problémák megoldására való képtelenség esetén. Az öngyilkosság révén a személy becsülete megmarad, míg a kitaszított, becstelen állapot alacsony társadalmi státust jelent. Ezért nem szokatlan, hogy a szülő segédkezik gyermeke öngyilkosságában, illetve a csoportos öngyilkosság, az úgynevezett *sinju* is előfordul³⁹.

Ennek ellenére a gyermekek öngyilkossága nyilvánvalóan nem kívánatos a japán társadalom számára, ezért a jogalkotók ez ellen is fel kívántak lépni a szabályozással.⁴⁰ A mobilinterneten keresztül a gyermekek megosztják egymással öngyilkossági gondolataikat és a kitalált módokat. Akit kitaszít az iskolai közösség, új „barátokra” lelhet az interneten, akikkel közösen tervezik öngyilkosságukat, és adott esetben egyszerre, azonos módszerrel követik el⁴¹. 2008 áprilisában nagy feltűnést keltett a hidrogén-szulfid interneten keringő receptje, amelyet a kereskedelemben kapható általános háztartási eszközökkel is elő lehetett állítani. Egy hónap alatt ötvenen lettek így öngyilkosok, fél év alatt azonban ötszázra emelkedett az áldozatok száma. A dolog elsősorban azért vert fel nagy port, mert a terjedő gázoktól a szomszédos lakásokban tartózkodók is veszélybe kerültek, valamint mert leginkább kiskorúak követték el ezeket⁴².

Számos esetben szexuális erőszak, gyilkosság áldozata lett olyan kiskorú, aki az elkövetővel az interneten (azaz mobiltelefonján keresztül) ismerkedett meg. 2003-ban négyszáz olyan randi-honlapot azonosítottak, amely bűncselekménnyel összefüggésben került a rendőrség látókörébe⁴³. Ezek az esetek társadalmi felhá-

38 Shumpei Kumon professzor véleménye. Tokió, 2009. április 9.

39 Paul Kelley: *Making minds: what's wrong with education, and what should we do about it?* Routledge, New York, 2008, p. 13; Sogo Kenkyu – Kaihatsu Kiko: *The Child and the City*. International Pediatric Association. NIRA, 1982, p. 89.

40 Sőt általában az öngyilkosságok ellen is: 2007-ben a japán kormány Fehér könyvet adott ki az öngyilkosságok számának tízéves távlatban történő húszszázalékos csökkentése érdekében. Az eszközök között szerepel az okok mélyebb feltárása és a kulturális attitűd megváltoztatása is.

41 Tara Brabazon: *The Revolution Will Not Be Downloaded*. Chandos Publishing, 2008, p. 150.

42 Aaron Rowe: *Japanese Websites Make Suicide a Breeze*. *Wired*, 1 June 2008; Blaine Harden: *When Suicide Conflicts With Japan's Polite Society*. *The Washington Post*, 28 May 2008

43 Yasumasa Kioka: *Dating Sites and the Japanese Experience*. National Police Agency, March 2003, p. 4. http://www.iajapan.org/hotline/mobilepdf/4_KIOKA.pdf

borodást váltottak ki, és ismét a mobiltelefon-használat, elsősorban a közösségi oldalak hozzáférhetőségének korlátozását követelők malmára hajtották a vizet.

A közösségi oldalakhoz elsősorban a mobiltelefonjukon keresztül férnek hozzá a japán fiatalok. 2002 óta a fiatalok több mint 95 százaléka a mobiljáról nyitotta meg a randi-weboldalakat⁴⁴.

Szabályozási kezdeményezések Japánban

A gyermekek iránt érzett aggodalom már 2002 óta napirenden tartotta a szabályozás kérdését Japánban. A gyermekek által elkövetett öngyilkossági sorozatok és a sérelmükre elkövetett szexuális bűncselekmények következtében bizonyos körökben időről időre fellángolt a mobilinternet kemény korlátozásának ohaja. A japán rendőrség autonóm államigazgatási szervezet, amely ideológiailag konzervatív, és jelentős az érdekérvényesítő képessége. A szigorú korlátozást elsősorban ez a szervezet követeli – érthető módon saját munkáját könnyítené a bűnmegelőzés hatékonyabbá tételével.

Ugyancsak népszerűek a randi-weboldalakon feladott, kiskorúakat szexuális kapcsolatra kiközvetítő hirdetések.⁴⁵ A randi-weboldalak rendkívüli népszerűségét jelzi, hogy 2002-re néhány év alatt 3400 ilyen weboldal létesült, leginkább a mobilinternet-használatot megcélózva⁴⁶.

2003-ban 1746 letartóztatás volt összefüggésbe hozható randioldallal, ezeket 1662 esetben mobilról nyitották meg, és közülük 810 esetben „gyermekkorú”⁴⁷ prostituáltak⁴⁸.

2003 szeptemberében a japán kormány jogszabályt alkotott a randi-weboldalak szabályozásáról, ebben büntetéssel fenyegeti azokat, akik bűncselekmény szándékával adnak fel hirdetést, valamint felhívja a szülők és nevelők figyelmét, hogy ne engedjenek kiskorúakat ezekre az oldalakra⁴⁹. A két legnagyobb

44 Uo. 18–19. o.

45 A dologhoz hozzátartozik, hogy a bűncselekményhez vezető kommunikációs esetek 93,8 százalékát, azaz 198 esetet kiskorú lány kezdeményezte, 49,3 százalékuk kifejezetten utalt ellenszolgáltatásra [fizetett randevú, enjo kosai], újabb 28,4 százalékuk pedig kifejezetten szexuális célzatú volt. Bővebben: Yasumasa Kioka: i. m. 14., 17. o.]. Ez újabb adalék ahhoz az érveléshez, hogy a szűrés nem a bűnözők, hanem a fiatalok magatartását korlátozza.

46 Fumihiro Kato – Kazuhiro Kitagawa – Tatsuya Hagino: Content Labeling for Mobile Internet. Keio University, 2004, p. 1. web.sfc.keio.ac.jp/~kaz/www2004/papers/fk.pdf

47 Itt valószínűleg 18 év alatti személyt értenek gyermekkorún.

48 Fumihiro Kato – Kazuhiro Kitagawa – Tatsuya Hagino: i. m. 2. o.

49 Uo.

mobilszolgáltató, az NTT DoCoMo és az AU pedig választhatóvá tette, hogy a hivatalos weboldalakon kívül minden más weboldal blokkolható legyen. Ez a megoldás természetesen egyáltalán nem vált népszerűvé.

Már 2002-től dolgozott egy munkacsoport az illegális és káros internettartalmak kezelésén. Ekkor a mobilinternet még kisebb figyelmet kapott, ezért ez a kezdeményezés elsősorban a pornóoldalakra és más illegális tartalmakra összpontosított. Az első elképzelés szerint az iparági szereplők és a felhasználók együttműködésén alapuló önszabályozást kellett volna támogatni. Még ugyanabban az évben megjelent az első törvénytervezet a kiskorúak védelméről az internet káros környezetében. Ez lényegében szó szerint követte a japán rendőrség kemény szabályozáspárti álláspontját. A tervezet felháborodást váltott ki a médiában és a közéletben, ezért elvetették. Az új tervezet azonban hasonló tartalommal jelent meg 2004-ben, egy 2005-ös iskolai robbantás utáni hangulat pedig a szigorú szabályozás koncepciójának kedvezett (az iskolai robbantó diák az internetről vette az ötletet és a bomba elkészítésének módját). Két héten belül kiadtak egy új tervezetet, és fellángolt a vita. 2006 áprilisában a japán rendőrség kutatócsoportot hozott létre, amelyet egy közismerten konzervatív jobboldali politikus, volt rendőr vezetett. Az új tervezet arra kötelezte volna az internetszolgáltatókat, hogy szűrőt fejlesszenek ki, amellyel kiszűrjük a káros tartalmakat, és tegyenek meg mindent, hogy eljuttassák ezeket a kiskorúakhoz. A szülőket is kötelezte volna, hogy erőfeszítéseket tegyenek annak érdekében, hogy a kiskorú gyermekeik „megfelelően”, a saját javukra használják az internetet. A szülő felelősségévé tette, hogy a családban, valamint a helyi közösségben élő kiskorúakat megtanítsa megfelelő döntések meghozatalára, a kockázatok felmérésére és a függőséget okozó szerek és eszközök ismeretére.

2007 novemberében újabb bűntény rázta fel a közvéleményt: egy 16 éves lányt gyilkolt meg egy középkorú férfi, aki a legnépszerűbb közösségi oldalon (Mobagetown) talált áldozatára. Ez ismét pánikszerű jogalkotási ötletet szült: ezúttal a telekommunikációért is felelős minisztérium bocsátott ki egy törvénytervezetet, már decemberben. A legújabb tervezet kötelezte a mobilszolgáltatókat, hogy kiskorú előfizetőik esetében szűrőszoftvert alkalmazzanak. Néhány apróbb módosítás után 2008 márciusában készült el a végső tervezet, amely mind a mobilszolgáltatókat, mind az internetszolgáltatókat, valamint az internetkávézókat is arra kötelezi, hogy szűrőket alkalmazzanak, és akadályozzák meg, hogy kiskorúak káros információhoz férjenek hozzá, akár aktívan, akár passzívan (például e-mail fogadása révén). A számítógépforgalmazókat arra biztatja, hogy a szűrőszoftvert a számítógéppel együtt árusítsák; a szűrőszoftver-gyártókat pedig arra buzdítja, hogy a miniszter definíciója szerinti szűrőszoftvereket fejlesszenek. A tervezet két

legvitathatóbb pontja közül az egyik szerint a szűrésre alkalmazandó szempontokat egy kormánybizottság határozná meg, a másik pedig büntetést helyezett kilátásba a rendelkezések megszegésére. Ezzel egyidejűleg egy társadalmi jogvita-rendező rendszer megalapítását helyezték kilátásba, amelyhez a kormány adott volna támogatást.

A szólásszabadság védelmezői és a civil társadalom egyéb csoportjai, illetve tagjai részéről igen heves kritika érte a tervezetet, különösen azt a részét, amely szerint kormánybizottság határozta volna meg a szűrési szempontokat. A politikai cenzúra réme tűnt fel, és a hangos tiltakozások következtében nyilvános megbeszélést folytattak. Az iparági szereplők és civilszervezetek képviselői számára összehívtak egy fórumot, és észrevételeiket valóban figyelembe vették. A meghívott szervezetek között szerepeltek a legnagyobb szolgáltatók, mint a Yahoo, Rakuten, Netstar, a Szülők és Tanárok Egyesülete, az Infoszociológia Kutatóintézet és a japán újságíró-szövetség.

A civilszervezetek egyebek között azt is kezdeményezték, hogy ne azonos szűrési szempontokat szabjanak a tizenhét és a hatéves kiskorúakra, és hogy a szempontokról egy a civilszervezetek képviselőiből álló bizottság vagy maga a szolgáltató dönthessen.

Amióta a tervezet ismert volt, a mobilszolgáltatók önként is bevezették a szűrés lehetőségét, de csak *opt-in* rendszerben. Minden felhasználójuknak felajánlották, hogy kiskorú családtagja számára szűrt internetszolgáltatást válasszon. Ennek is tulajdonítható, hogy a randi-weboldalakhoz köthető bűncselekmények száma a 2007 szeptemberétől 2008 júniusáig terjedő időszakban negyven százalékkal, 708-ról 420-ra csökkent, miközben a mobilinternet használata megtízszereződött⁵⁰. Ehhez elméletileg hozzájárulhat a korábbi sajnálatos esetek széles körben történné válása és ennek következtében a felhasználók fokozottabb ébersége is, de már 2003-tól történtek közvéleményt felrázó bűncselekmények, és korábban nem tapasztaltak változást: 2006-ban 719 áldozat volt.

2008. április 25-én a kommunikációért felelős minisztérium informálisan megkérte a mobilszolgáltatókat, hogy alkalmazzák a szűrőket a kiskorú előfizetőiknél. Októberben a szolgáltatók értesítették a szülőket a lehetőségről, és 2009 februárjától *opt-out* rendszerben, tehát minden egyes kiskorú előfizetésén bevezették a tartalomszűrő szolgáltatást, hacsak a szülő nem kérte a kikapcsolását.

A 2008. évi 79. törvény (egészséges internetkörnyezetről fiatalok számára) végül 2009 áprilisában lépett hatályba. Habár a törvény a bármely technológiai

50 Masao Horibe: Protecting Users From Illegal and/or Harmful Internet Contents and Spam. Hitotsubashi University, Tokyo, October 2008, p. 8.

eszközzel hozzáférhető internetkörnyezetre vonatkozik, eltérő kötelezettségek vonatkoznak a hagyományos internetszolgáltatókra és a mobilinternet-szolgáltatókra. Adott esetben e szereplők azonosak lehetnek, funkciójuk és szolgáltatásaik szerint azonban más és más kötelezettségek terhelik őket.

A törvény alapelvei szerint a jogszabály célja, hogy a kiskorúak (a törvény vonatkozásában a 18 évesnél fiatalabbakat értik ezen) képesek legyenek az internet megfelelő hasznosítására; hogy a lehető legnagyobb mértékben redukálják a káros tartalmak megtekintésének esélyét, valamint hogy a magánszektor önkéntes és független akciói jelentős szerepet töltsenek be, és ismerjék el őket (I.1.).

A törvény megjelöli azokat a szereplőket, akik/amelyek felelősek az iménti célok megvalósulásáért. A korábban szokatlan, ám e szabályozási területen már világosra megjelölt logikával a társadalom számos különféle szereplőjét felelősnek nevezi meg, így az állami szerveket, a helyi önkormányzati szerveket, az iparági szereplőket, továbbá a szülőket és a gyermekek egyéb felügyelőit is (I.4–7.).

Az állami és helyi önkormányzati szervek kötelessége, hogy meghozzák a szükséges intézkedéseket, amelyek révén a kiskorúak biztonságosan internetezhetnek, továbbá az iskolai oktatás révén, társadalmi vagy otthoni képzésen keresztül tájékoztathatják őket az internet megfelelő használatáról, ideértve a szűrőszoftverek használatának elősegítését is. A meghatározó szervezetek és az iparági szereplők között kötelesek kialakítani az együttműködés kereteit. Kötelességük támogatni a kutatásokat, összegyűjteni és terjeszteni az információkat és minden más módon elősegíteni az információs írástudás megszerzésének hatékony módszereit. Ezenkívül ismeretterjesztő és tudatosító kampányokat kell szervezniük a megfelelő internethasználat témájában (I.4.; III.1–3.).

Az iparági szereplők kötelessége, hogy minimalizálják annak az esélyét, hogy a kiskorúak káros tartalomhoz férjenek hozzá, valamint intézkedéseket hozzanak abból a célból, hogy hozzásegítsék őket az internet megfelelő használatához szükséges ismeretek és készségek megszerzéséhez. Ők is kötelesek tanulási alkalmat nyújtani az információs írástudás megszerzéséhez, és gondoskodni a szűrőszoftverek terjesztéséről, valamint egyéb tudatosító tevékenységről (I.5.; III.4.).

A szülők vagy gondozók kötelesek megfelelő ismereteket szerezní arról, hogyan használják a fiatalok az internetet, és megfelelően irányítani a használati szokásaikat. Úgyszintén felelősek azért, hogy elősegítsék az internet megfelelő használatához szükséges készségek megszerzését (I.6.). Ha kiskorú részére kötik a mobilszolgáltatási szerződést, kötelesek erről tájékoztatni a mobilszolgáltatót (IV.1.1.2.).

A számítógépek forgalmazói és gyártói, illetve egyéb iparági szereplők csak úgy értékesíthetik a számítógépeket, hogy előzőleg szűrőszoftvert installáltak rájuk

(IV. 3.). A szűrőszoftverek gyártói és fejlesztői pedig kötelesek a lehető legkisebbre csökkenteni a kiskorúakra káros tartalomhoz történő hozzáférést, és a törvényben meghatározott szempontok szerint fejleszteni a szűrőszoftverüket:

- a) Tegyenek lehetővé részletes beállításokat, figyelembe véve a fiatalok fejlődési stádiumait és a felhasználók különböző csoportjait.
- b) Gondoskodjanak a téves pozitív találatok minimalizálásáról, azaz arról, hogy a szoftverek a lehető legritkább esetben korlátozzák a megengedett tartalomhoz történő hozzáférést.

Kötelesek továbbá folyamatosan fejleszteni szoftverük teljesítményét és komfortos használatának feltételeit (IV.4.1–2.).

A káros tartalom definíciója

A káros tartalmat a jogszabály három fő kategóriába sorolja, azzal a közös meghatározással, hogy az olyan, az interneten a nyilvánosság számára elérhetővé tett információ, amely jelentős mértékben hátráltatja a fiatalok egészséges fejlődését.

A három kategória a következő [1.2.1 (1–3)]:

- a) Olyan információ, amely bűncselekményre vállalkozást tartalmaz, annak a közvetítését, vagy arra felbujtást, vagy öngyilkosságra ösztönöz.
- b) Szexuális cselekmény vagy nemi szervek obscén ábrázolása, vagy más információ, amely lényegesen felébreszti a nemi vágyat.
- c) Gyilkosság, kivégzés, kínzás természetes ábrázolása, vagy más rendkívül kegyetlen tartalom.

A szűrőkről döntő kormánybizottság maradványának is tekinthető, hogy a jogszabály rendelkezik egy tanácsról, amely meghatározza a biztonságos internet nyújtásának alapvető irányvonalait (basic policy), továbbá rendelkezik a nevelés bátorításáról és a veszélyek tudatosítását célzó intézkedésekről. Ezenkívül illetékes a szűrőprogramok teljesítményét és terjesztését javító intézkedésekben is, valamint joga van támogatni olyan magánszervezeteket, amelyek hasonló tevékenységek népszerűsítésével foglalkoznak.

E tanács lényegében a szűk kormányzati kabinet tagjaiból létrejövő csoport. Elnöke a miniszterelnök, és tagjait ő választja a fő kabinettitkárság tagjai, a releváns államigazgatási szervek vezetői, a különleges megbízások miniszterei és más miniszterek közül (II.1.3.).

A szolgáltatók kötelezettségei

Ha a szerződő fél vagy a végkészülék felhasználója kiskorú, a mobilszolgáltató csak a szűrőszolgáltatással együtt kínálhatja a mobiltelefon-szolgáltatását, kivéve, ha a kiskorú gondviselője másképpen rendelkezik (IV.1.1.). A gondviselő kötelessége tájékoztatni a mobilszolgáltatót, ha kiskorú veszi igénybe az általa kötött szerződésben foglalt szolgáltatást (IV.1.2.).

Ezzel szemben a hagyományos internetszolgáltató csak kifejezett kérésre köteles internetszűrő szoftvert kínálni (IV.2.). Egyes értelmezések szerint ezt a kötelezettséget azzal is teljesíthetik, hogy információt küldenek a szűrőszoftvekről, vagy linket a szűrőszolgáltatásról.⁵¹

Ha egy szerveradminisztrátor tudomást szerez arról, hogy szervein kiskorúakra káros tartalmat tárol, köteles megtenni a megfelelő intézkedéseket, amelyekkel megakadályozhatja a kiskorúak hozzáférést, továbbá az intézkedésről feljegyzést kell készítenie és tárolnia. Emellett ki kell alakítania a káros tartalom bejelentésének lehetőségét a felhasználók számára (IV.5.1–2.).

Az állam és a helyi önkormányzati szervek megadják a szükséges támogatást a törvény által felsorolt csoportokba tartozó civilszervezeteknek vagy üzleti vállalkozásoknak:

- amelyek a szűrést népszerűsítik;
- amelyek kiskorúakra káros tartalmat kiszűrő szoftver működésének irányelveit fektetik le;
- ilyen szoftverek fejlesztői és előállítói;
- civilszervezetek, amelyek segítik a fiatalokat a digitális írástudás megszerzésében (hogyan szerezzék azokat a készségeket, amelyekkel az internetet megfelelően használhatják);
- civilszervezetek, amelyek tevékenységi körükben jelentéseket kapnak a kiskorúakra káros tartalomról, és felkérrik a szerveradminisztrátorokat a szükséges intézkedések megtételére (forrádrót-szolgálatok);
- civilszervezetek, amelyek tevékenységi körükben információt gyűjtenek a nem korlátozandó oldalakról, és ezt a listát továbbítják a szűrőszoftver-fejlesztőknek (fehérlista-készítők);
- alternatív vitarendező szervezetek, tevékenységi körükbe tartoznak a blokkolással kapcsolatos viták, valamint a korlátozandó tartalmak frissítése;
- más, hasonló tevékenységeket végző szervezetek.

⁵¹ Toshiaki Tateishinek, a Japanese Internet Providers' Association (JAIPA) elnökének véleménye. Személyes beszélgetés, 2009. március 30.

A jogszabály obskúrusabb rendelkezései közé tartozik az a regisztrációs lehetőség, amelyet a szűrőszoftverek fejlesztői és terjesztői, azok technológiai fejlesztésének népszerűsítői részére ír elő (V. 1. 1–2.). A regisztrálást a kommunikációs minisztérium és a gazdasági, kereskedelmi és ipari miniszter végzi, de a törvény nem ad választ arra, mi a feltétele és a következménye a regisztrálásnak.

Végül, a jogszabály legvitatottabb pontja, amely az újratárgyalást irányozza elő a hatálybalépéstől számított három éven belül, a törvény eredményességének fényében (VI. 2.1.). Mivel a hároméves időtartam igen rövid, féltő, hogy a rendelkezés tényleges indoka a szigorú szabályozást favorizáló csoportokkal kötött kompromisszum következménye: ha az így előállt rendszer nem elég „sikeres”, újra elő lehet venni a korábbi, megszorítóbb tervezeteket.⁵²

A siker fokmérője természetesen szabadon választott, és féltő, hogy néhány látványos, a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmény vagy újabb öngyilkossági hullám a szigorítók malmára hajthatja a vizet. Ráadásul a tényleges működés megfigyelésére rendelkezésre álló idő igen rövid, hiszen – figyelembe véve a törvényalkotás eredeti átfutási idejét – a felülvizsgálatot legalább fél, de inkább egy évvel a kitűzött határidő előtt el kell kezdeni. Így a törvény megfelelésének megfigyelésére nyitva álló időtartam tulajdonképpen csak két év, ez pedig nem feltétlenül nyújt valódi információt a hatékonyságáról. Az optimista forgatókönyv szerint egy ilyen tervezett felülvizsgálat alkalmas lehet a törvényalkotási hibák kiküszöbölésére, amelyek ennyi idő alatt is kiderülhetnek. Egy ilyen sok szereplőre jogokat és elsősorban kötelezettségeket rovó jogszabály esetében azonban féltő, hogy a konszenzus egyszerű megbontása esetén csak újabb rendkívül hosszú tárgyalássorozattal lehet új egyensúlyi állapotot teremteni.

Egyesek a felülvizsgálat lényegét abban látják, hogy a jelenleg lex imperfectaként létező jogszabályhoz szankciókat is fűzzenek, hogyha az iparág szereplői nem követik az előírásait.⁵³ Az aggodalmat erősíti az is, hogy apró változtatással a törvény számos rendelkezése rendkívül megszorítóvá változtatható. Ilyen például a regisztrációs lehetőség kötelezettséggé változtatása, amellyel állami ellenőrzés alá lehetne vonni a szűrőkészítő és fejlesztő vállalkozásokat – a mostani helyzet azonban, hogy csak egyetlen ilyen vállalkozás működik: a Netstar. Személyes beszélgetéseimből úgy tűnt, az érintett jogalkotók és jogalkalmazók egyetértének abban, hogy a japán társadalomban csak egy értékrendszer él, ezért nincs is szükség több szűrőkészítő vállalkozásra.⁵⁴

52 Masao Horibe professzornak, a japán mobiltartalom-monitoring szervezet (EMA elnökének, a Hitotsubashi Egyetem professor emeritusának véleménye. Személyes beszélgetés, 2009. április 2., és május 16.

53 Így nyilatkozott többek között Akio Kokubu, a Hotline Center vezetője. Személyes beszélgetés, 2009. március 23.

54 Így nyilatkozott például a KDDI szakértője, Kaori Anada. Csoportos beszélgetés, 2009. április 22.

Ugyancsak ilyen könnyen szigorítható lehetőség a hagyományos internetszolgáltatók jelenleg liberális szűrési kötelezettsége. Míg jelenleg csak kérésre kötelesek szűrőszoftvert rendelkezésre bocsátani, ez utóbb szintén könnyen szigorítható és tehető kötelezővé minden olyan esetben, amikor a szolgáltatást kiskorú vagy kiskorú is igénybe veszi. Mindazonáltal az alapvető irányvonal készítése a kabinet tagjaiból álló tanács feladata lesz, és a jogszabály nem teszi lehetővé e folyamatban a civilszervezetek részvételét.

Európai szabályozási kezdemények

2007. február 6-án, a biztonságos internetnek kijelölt napon a vezető európai mobilszolgáltatók és tartalomszolgáltatók a gyermekek és tizenévesek védelmében keretmegállapodást írtak alá a biztonságos mobilhasználatról. Megegyeztek, hogy a keretmegállapodásban foglalt elveknek megfelelő intézkedéseket hoznak, illetve a keretmegállapodás tartalmával összhangban nemzeti szinten saját kódexet fogadnak el, és ennek meglétét, valamint érvényesülését 2008 februárjában ellenőriztetik egy független szervezettel. Az aláíró 26 mobilszolgáltató és tartalomszolgáltató mind a 27 EU-tagállamot, emellett a mobiltelefonos ügyfelek 96 százalékát képviseli.

A keretmegállapodás tartalma

A keretmegállapodás jelentősen eltér a japán szabályozástól. A mobilszolgáltatók csak az általuk nyújtott vagy velük szerződésben álló tartalomszolgáltató által nyújtott tartalomra vállalnak kötelezettséget. Már az első néhány alapelvben rögzítik, hogy nem vállalnak felelősséget az interneten szabadon hozzáférhető tartalomért, mivel ez esetben nincsen szerződéses kapcsolat a tartalomszolgáltató és a mobilszolgáltató között. A saját tartalomért sem vállalnak felelősséget, csak annyiban, hogy lehetővé teszik a hozzáférés korlátozását. Azaz nem nyújtanak felnőtt tartalomként besorolható tartalmat anélkül, hogy ne nyújtanának szülők által kezelhető hozzáférést korlátozó eszközt (1. pont). Mint látjuk, szó sincs arról, hogy a mobilszolgáltató figyelembe vennie, milyen korú a szolgáltatás igénybe vevője – hiszen európai viszonyok mellett ez az adat csak rendkívül esetlegesen állna rendelkezésére. Noha már nem lehet anonim feltöltőkártyás (prepaid) mobiltelefoni vásárolni, de a SIM kártyák cserélhetők, így nincs hiteles nyilvántartás arról, ki melyik számot használja. (Ráadásul éppen a fiatalabb korosztály az, amelynek telefonszáma gyakrabban cserélődik, telefonvesztés, akciók vagy családon belüli cserebere miatt.)

A keretmegállapodás egyik fő pillére a tudatosság fokozása mind a felnőttek, gondviselők, mind a gyermekek esetében, és bejelentési lehetőség (forróvonal) a problémás esetekre (6. pont). Ennek ellenére a nemzeti kódexek egyezményrel való összhangja ebben a pontban a leggyengébb. Szinte mindegyik szolgáltató gondoskodik azonban a kereskedelmi tartalom besorolásáról, amelyben az egyezmény legalább két kategóriát rendel alkotni: csak felnőtteknek szóló és egyéb tartalom (9. pont). Emellett a mobilszolgáltatók vállalják, hogy együttműködnek a hatóságokkal a tiltott pornográf (pedofil) képek elleni küzdelemben, és elfogadnak egy értesítési levélteli eljárást, vagy támogatják ilyenek az elfogadását (14–15. pont).

2008 márciusában közzétették az első, a *PricewaterhouseCoopers* által készített jelentést a megállapodás végrehajtásáról. E szerint a legtöbb tagországban végrehajtották a megállapodásban foglaltakat, és nemzeti kódexeket fogadtak el. 2009 áprilisában pedig újabb jelentés készült, e szerint 22 tagállamban kódexeket fogadtak el, és ezek tartalma kilencven százalékban megfelel a megállapodásnak. Nincs kódex Cipruson, Észtországban, Finnországban és Luxemburgban, Belgiumban pedig a kódex jelentősen eltér.⁵⁵ Cipruson, Észtországban és Finnországban a megállapodásban részt vevő szolgáltatók alacsony száma miatt nem jött létre kódex, de az aláírók kötelezték magukat a keretegyezmény szabályainak közvetlen alkalmazására. Luxemburgban nemrégiben írta alá a keretegyezményt egy újabb szolgáltató, és így már megkezdődhetnek a tárgyalások a kódex létrehozásáról. Belgiumban már korábban is létezett egy kódex, amelynek tartalma részben átfedésben van a keretegyezménnyel, néhány más kérdésben pedig a szolgáltatók önkéntes jogkövetést vállaltak.

A magyarországi mobilszolgáltatók 2008. január 31-én írták alá a tizenévesek és gyermekek biztonságos mobilhasználatáról szóló kódexet, amely teljes egészében tartalmazza az európai szabályokat⁵⁶.

Látható, hogy az európai szabályozási környezet alapjaiban különbözik a japántól. Egyrészt nem kötelező jogszabályi szinten, csupán önszabályozási szinten létezik, azaz tág teret enged a mobilszolgáltatók mérlegelésének, önmérsékletének. Másrészt szóba sem jön az internetmobil-előfizetések következetes szűrése: a szabályozás csak a 2007-ben divatos, a szolgáltató által nyújtott, egyenként fizetendő leítható tartalmat érinti. Ebben az időszakban a „nyílt” internet nem volt általánosan hozzáférhető mobilon, illetve annak használata nem volt szignifikáns. Kérdés, hogy most, amikor a mobilinternet robbanásszerűen kezd elterjedni, meg-

⁵⁵ A nemzeti intézkedésekről bővebben: http://www.gsmeurope.org/safer_mobile/national.shtml

⁵⁶ Implementation Report on European Framework for Safer Mobile Use by Younger Teenagers and Children. PricewaterhouseCoopers, 16 April 2009, p. 11.

www.gsmeurope.org/documents/PwC_Implementation_Report.pdf

változik-e az európai szabályozók hozzáállása. A japán jogalkotó által képviselt restriktív attitűd ellen mind technikai (a kötetlenebb szerződési formák), mind kulturális érvek szólnak.

Várható, hogy ha kiskorúak is nagyobb számban kezdik használni a mobilinternetet, megjelenik az igény a tartalomszűrésre.⁵⁷ Szerencsés, hogy mind az európai, mind a japán szabályozás elsődleges fontosságot tulajdonít a társadalmi együttműködésnek és a tájékoztatásnak. Azazhogy a szolgáltató és a kormányzat gondoskodjon a szülők és nevelők tájékoztatásáról, a kormányzat pedig a gyermekek informálását is tekintse kötelességének, akár az iskolai oktatás keretében.⁵⁸

Mindazonáltal, a japán társadalomban a legfőbb aggodalmat kiváltó közösségi oldalaknak (*social network sites*; SNS) az EU-ban született egy saját önszabályozó kódexük 2009-ben, amely a kiskorúak védelme céljából jött létre. Az SNS-portálok az európai mobilinternetnek is húzóágazatai⁵⁹.

Miután az Európai Bizottság 2008-ban az EU 18 nagy közösségi portálja, valamint kutatók és gyermekjóléti szervezetek részvételével létrehívta a *Social Networking Task Force* nevű egyeztetőcsoportot, nyilvános konzultációkon alakultak ki a kódex elvei. Ebben is megjelenik az az elv, hogy a gyermekek védelme érdekében a társadalom több szereplőjének részvételére van szükség (*multi-stakeholder action*), úgymint az internetszolgáltatók, kormányzat, tanárok, szülők, felhasználók és civilszervezetek együttműködésére⁶⁰. Az SNS-kódex főbb szabályai: 1. a világos tájékoztatás; 2. a közösségi fórum fókuszcsoportja életkorának meghatározása és érvényesítése (például kiskorúak hatékony kizárása a randivonalakról); 3. a kiskorúak profiljának, adatainak fokozott védelme, technológiai eszközök felhasználók rendelkezésére bocsátása személyiségi jogaik védelme érdekében; 4. a jogellenes vagy a közösségi szabályokat megszegő magatartás jelentésének lehetővé tétele; 5. hatékony válaszreakció a bejelentésre; 6. lehetőség, hogy a felhasználók kezelhessék a saját személyes információikat; 7. a kockázatok felmérése.

Az elvek alkalmazásáról az aláírók jelentést tesznek az Európai Bizottságnak, és az aláírás után 18 hónappal újraértékelik az eredményeket és a felhasználói, illetve technológiai környezetet.

57 A jövőben esetleg szóba jöhet a hardverszintű szűrés is, amikor a szülő a készüléken tudná állítani a hozzáférhető tartalom szűrését elvégző opciókat. Ezzel szemben szokásos ellenvetés, hogy mivel a fiatalok digitális írástudása fejlettebb, mint a szülőké, könnyen kijátszhatók ezeket a korlátokat. A szolgáltatói szintű szűrés azonban lehetetlen manipulálni.

58 Safer Social Networking Principles for the EU. 10 February 2009, p. 6.

59 A Facebook gerjeszti a mobilnethasználatot. A közösségi oldalak miatt népszerű a mobilinternet. ITmánia, hu, 2009. július 15. http://itmania.hu/tart/cikk/e/O/49812/1/informatika/A_kozosseg_i_oldalak_mialt_nep_szeru_a_mobilinternet

60 Safer Social Networking... i. m. 3. o.

Összegzés

Mint minden technológia, a mobilinternet is új felhasználási lehetőségeket és velük együtt új feladatokat is jelent. A számítógépen keresztül elért internethez képest a mobilon történő böngészés csak néhány, de annál jelentősebb tekintetben különbözik. Mivel ezt az új technológiát is a gyermekek és fiatalok adaptálják leg hamarabb, a felnőtteknek pedig kevesebb tapasztalatuk van annak használati sajátosságairól, ezért nem képesek a fiatalok magatartását irányítani, csak ha külön figyelmet fordítanak a probléma észlelésére és a segítség nyújtására. Japánban különösen nagy méreteket öltött a mobilinternet gyermekek általi használata, ennek okai között olyan társadalmi jellemzők is szerepelnek, mint a társadalom relatív jóléte, amikor a mobiltelefon már egy tízéves gyermek esetében is alapvető felszerelésnek számít, valamint idesorolhatók a hagyományos japán szexpiaci és öngyilkossági szokások. Mindemellett a japán társadalom egyöntetű és stabil értékrendje az európainál könnyebben befogadja az általános szabályozást – amíg nem társul politikai cenzúrával. Rendkívül fontos, hogy mindkét szabályozási forma a tájékoztatásra, ismeretterjesztésre helyezi a legnagyobb hangsúlyt, mert csak ezzel az eszközzel lehet fenntartható eredményt elérni. Az okok között feltétlenül meghatározó, hogy Japánban a mobilinternet 1999-ben jelent meg, míg az EU-ban csak 2009-ben kezdett jelentős méreteket ölni. A jelenlegi európai önszabályozást a nyílt mobilinternet előtti mobiltartalomra optimalizálták. Ha társadalmi igény lenne a szabályozás frissítésére, az remélhetőleg továbbra is az önszabályozás keretei között történhet meg.

IRODALOM

A Facebook gerjeszti a mobilnethasználatot. A közösségi oldalak miatt népszerű a mobilinternet. ITmánia. hu, 2009. július 15. http://itmania.hu/tart/cikk/e/0/49812/1/informatika/A_kozossegi_oldalak_mialt_nepszeru_o_mobilinternet

Act on Development of an Environment That Provides Safe and Secure Internet Use for Young People
Ahonen, Tomi T. – Kasper, Timo – Melkko, Sara: 3G marketing: communities and strategic partnerships. Wiley & Sons, 2004

Aizu, Izumi – Bayer, Judit: The state of play in Japanese telecommunication competition. Beyond Network Neutrality. *Telecommunications Journal of Australia*, vol. 59., July 2009

Bayer Judit: A háló szabadsága. Új Mandátum Kiadó–Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2005

Billich, Christopher: 21st Century Mobile Marketing. Global Insights into the World's Most Advanced Mobile Society: Japan. Infinita Inc., 11 April 2008

Brabazon, Tara: The Revolution Will Not Be Downloaded. Chandos Publishing, 2008

Chambers, David: Femtocell Primer. Lulu Self-Publishing, 2008

Cheung, Lawrence: A perspective on the mobile markets in Japan and Korea. Hong Kong Productivity Council, 2004

EU invests a fresh € 18 million in future ultra high-speed mobile internet. Europa Press Releases, 18 Aug 2009

European Framework for Safer Mobile Use by Younger Teenagers and Children. http://www.gsmeurope.org/documents/safer_children.pdf

Ferber Katalin: A felkelő nap árnyéka. Balassi Kiadó, Budapest, 2007

Fujikawa, Daisuke: MobilePhone and Children in Japan. Associate Professor, Faculty of Education. Chiba University, 2007. www.oecd.org/dataoecd/22/31/41554474.pdf

Harden, Blaine: When Suicide Conflicts With Japan's Polite Society. *The Washington Post*, 28 May 2008

Horibe, Masao: Protecting Users From Illegal and/or Harmful Internet Contents and Spam. Hitotsubashi University, Tokyo, October 2008

Implementation Report on European Framework for Safer Mobile Use by Younger Teenagers and Children. PricewaterhouseCoopers, 16 April 2009, p. 11. www.gsmeurope.org/documents/PwC_Implementation_Report.pdf

Ishido, Kotaku – Myers, David A.: Japanese society today: perspectives on tradition and change. Central Queensland University Press, 1995

Ishikida, Miki Y.: Japanese Education in the 21st Century. iUniverse, Inc., 2005

Kato, Fumihiro – Kitagawa, Kazuhiro – Hagino, Tatsuya: Content Labeling for Mobile Internet. Keio University, 2004. web.sfc.keio.ac.jp/~kaz/www2004/papers/fk.pdf

Kelley, Paul: Making minds: what's wrong with education, and what should we do about it? Routledge, New York, 2008

Kenkyu, Sogo – Kiko, Kaihatsu: "The Child and the City". International Pediatric Association. NIRA, 1982

Kim, Donghun – Sugai, Philip: Differences in Consumer Loyalty and Willingness to Pay for Service Attributes Across Digital Channels: A Study of the Japanese Digital Content Market. International Conference on Wireless Communications and Mobile Computing (IWCMC), ACM, Honolulu, 2007 <http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1280990>

Kioka, Yasumasa: Dating Sites and the Japanese Experience. National Police Agency, March 2003, p. 4. http://www.iajapan.org/hotline/mobilepdf/4_KIOKA.pdf

Kushida, Kenji: The Japanese Wireless Telecommunications Industry: innovation, organizational structures, and government policy. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, Spring 2002

Kushida, Kenji: The Politics of Restructuring NTT. Historically Rooted Trajectories from the Actors, Institutions and Interests. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, vol. 5., no. 2., 2005

Lessig, Lawrence: Hogyan szabályozzuk a szöveget az interneten? *Fundamentum*, 1999/1.

Ling, Richard Seyler – Pedersen, Per Egil: Mobile communications: re-negotiation of the social sphere. Springer-Verlag, London, 2005

Olsen, Kai A.: The Internet, the Web, and eBusiness: formalizing applications for the real world. Oxford, 2005

Rheingold, Howard: Smartmobs. Perseus Publishing, 2002

- Rowe, Aaron:** Japanese Websites Make Suicide a Breeze. *Wired*, 1 June 2008
- Sugai, Philip:** Exploring the impact of handset upgrades on mobile content and service usage. *International Journal of Mobile Communications*, vol. 5., no. 3., 2007
- Távközlés, internet, kábeltelevízió, 2008. *Statistikai Tükör*, 2009. szeptember 10.
- Wisely, David:** IP for 4G. Wiley, London, 2009
- Wong, Grace:** Modern romance: Get texted when love is near. CNN, 30 Nov 2006, <http://www.cnn.com/2006/TECH/11/29/mobile.romance/index.html>
- Yasumoto-Nicolson, Ken:** Trains are the Japanese's second bedroom. *What Japan Thinks*, 7 Dec 2005, p. 1. <http://whatjapanthinks.com/2005/12/07/trains-are-the-japaneses-second-bedroom/>
- Zielenziger, Michael:** Shutting out the sun: how Japan created its own lost generation, Nan A. Talese Publ., 2006
- Zuidweg, Han:** Next generation intelligent networks. Artech House, Norwood, 2002